

Тома Црњански добија потом премештај у Темишвар, тзв. „мали Беч“, где се сели са породицом, из којег је годину дана пре своје смрти, наследивши брата, отишао у Иланцу, одакле је посећивао породицу у Темишвару. Умро је на пречац, скоро без знања других: „Кад је мој отац дошао, г. 1908, са села, да се оперише у Темишвару, и кад је одустао од тога, рекао ми је да зна да ће умрети, али да то треба да кријем од своје матере. Да она не дозна. Вели, неће да је узнемирава. Треба умети умрети. Извињавао се и мени што ми бриге ствара, сад, кад сам почео да учим грчки. Вели, то је тешко, зна.“

Toма Crnjanski was transferred to work at Timișoara, the so-called “Little Vienna”, and the family moved thereto. As an heir to his brother, he went – one year before death – to live in Ilandža, wherefrom he visited the family staying in Timișoara. He passed away almost suddenly, without much talk, as described by his son: “When, in 1908, my father came from the village to Timișoara for a surgery and then gave it up, he told me that he was aware of his coming death but I should hide the fact from my mother. She was not supposed to know. As he put it, he would not disturb her. One had to know how to die. He also apologized to me for making me worried, now that I had just started to study Greek. He knew it was difficult, he said.”

Стара разгледница Чонграда
An old postcard of Csongrád

Живео је Милош Црњански са мајком у Темишвару у периоду 1896–1912. када је град био модерна варош са авенијама, парковима, веслачким клубовима, индустријским предграђима, егзерциштима и гробљима. У срцу „малог Беча“ налазио се барокни центар са катедралом у којој се изводио Бах, са манастирима католичких фратара од којих је један био његова школа, са српском Саборном црквом, са двором владике и малом школом учитеља Берића. Трг је био опкољен терасама ресторана и посластичарница, а за време топлих дана са њега је допирала војна музика. Било је овде пуно каруца и првих аута, жене су се облачиле по париској и бечкој моди, прелетао је први аероплан, а мађарско и српско позориште је редовно давало представе. Становали су у згради Српске црквене општине, са погледом на Порту и владичански двор. Прва четири разреда основне школе похађа у српској школи, код учитеља Душана Берића, кога ће се у позним годинама сећати као изузетног човека и познаваоца литературе. Милошева мати Марина знала је многе драме и стихове које је цитирала своме сину што је, такође, оставило трага на њега.

Мiloš Crnjanski lived with his mother in Timișoara in the period 1896–1912. At that time, the town was a modern city with avenues, parks, rowing clubs, industry on the outskirts, military drill grounds and cemeteries. In the heart of the “little Vienna” there was a Baroque centre featuring the cathedral in which Bach music used to be performed, Roman Catholic monasteries (one of them being his school), Orthodox Cathedral Church with the Bishopric Palace and a small schoolbuilding of Mr. Berić, the Serbian teacher. The square was edged with outdoor restaurants and pastry shops, and in summertime resounded with the music of military bands. The city had a busy traffic of carriages and first automobiles, ladies were dressed following Parisian and Viennese fashions, the first airplane could be seen flying in the sky, while a Serbian and a Hungarian theatre performed regularly. The Crnjanskis lived in the building of the Serbian Church Community facing the churchyard and the Bishopric Palace. Miloš attended the Serbian school of Dušan Berić (the first four grades); as an adult, he remembered his teacher as an outstanding personality and connoisseur of literature. Also, Miloš’s mother Marina knew a lot of plays and verses by heart which she would quote or recite, which made a certain influence on her son, too.

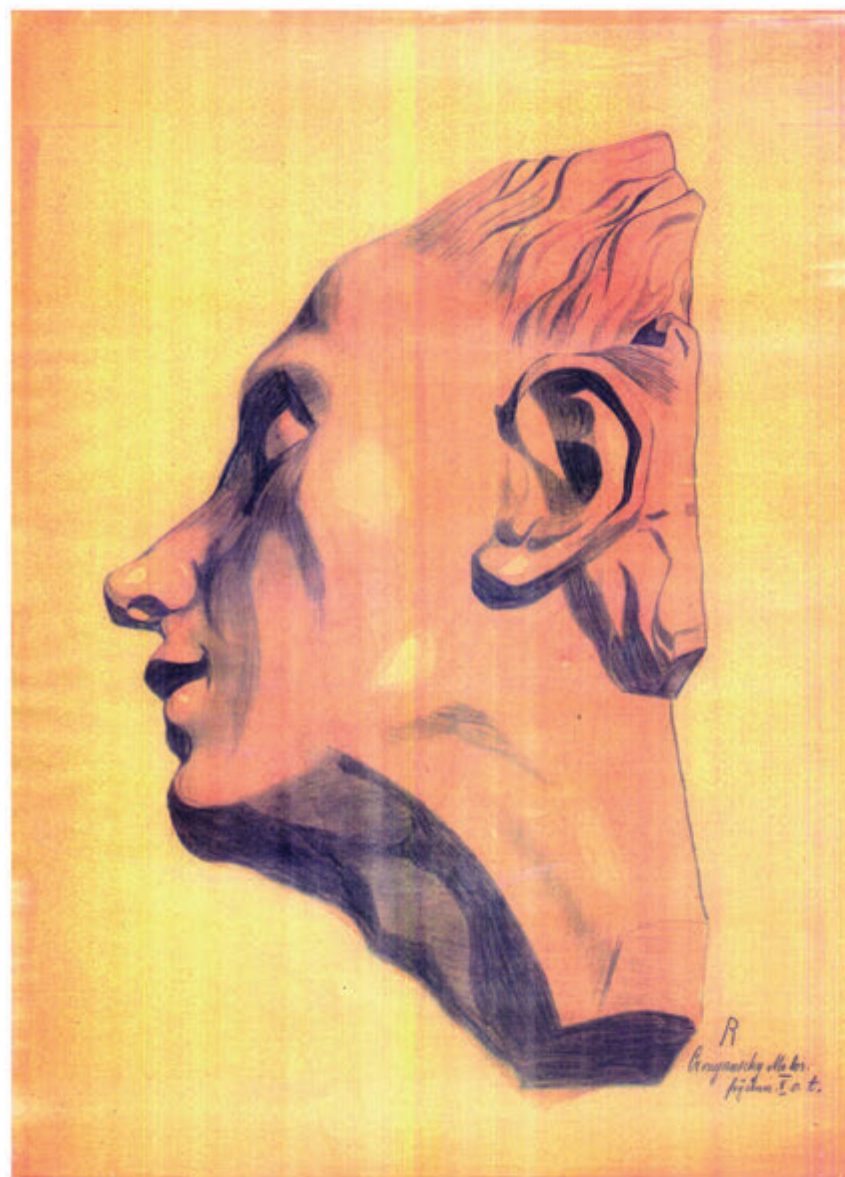

Милош Црњански у VI разреду гимназије, Темишвар, 1910. година
Miloš Crnjanski as 6th-grade lyceum student, Timișoara, 1910

Након завршетка основне школе уписан је на Пијаристички лицеј у Темишвару 1904, на један од најбољих лицеја тадашње Аустро-Угарске који су држали католички брати. Они су младог Милоша фасцинирали својом ученошћу, познавањем литературе и античког позоришта, те латинског и старогрчког који су за њих били скоро живи језици. Млади Црњански се кретао међу својим вршњацима, са којима је узимао часове француског и енглеског језика, а приватно је учио сликарство и мачевање. Играо је за школску репрезентацију, био у клубу гимнастичара Темишвара и клубу железничара-металаца који је био прави професионални фудбалски клуб. Својим занимањима и припадношћу живео је млади Црњански у Темишвару Срба и Мађара, граду племића и пролетаријата, осећајући се свуда као код куће. Започео је тако своје учење у месту са великом српском књижевном традицијом, у граду у којем су се школовали или су живели Јоаким Вујић, Вук Караџић, Милован Видаковић, Васа Пелагић, Петар Прерадовић, Јаков Игњатовић, Јован Стерија Поповић, Бранко Радичевић и Ђура Јакшић.

Having completed the elementary school, Miloš entered the Piarist Lyceum in Timișoara in 1904. It was one of the best lycees in Austro-Hungary at the time, maintained by Catholic friars. They fascinated the boy with their erudition, knowledge about literature and ancient theatre, and mastery of the Latin and Old Greek languages which for them seemed to be living still. Young Crnjanski was socializing with his peers with whom he took lessons in French and English, while his private lessons included painting and fencing. As an athlete he played for the representative school team, and enrolled in the Timișoara gymnastics club as well as the professional football club of railroaders and metalworkers. With the identity and interests he had, young Crnjanski lived in the Timișoara of the Serbs and Hungarians, of nobility and proletariat, feeling at home everywhere alike. Thus, his education started in a milieu with a rich Serbian literary tradition, the city where numerous great Serbs had lived and/or received school training, as was the case with Joakim Vujić, Vuk Karadžić, Milovan Vidaković, Vasa Pelagić, Petar Preradović, Jakov Ignjatović, Jovan Sterija Popović, Branko Radičević and Djura Jakšić.

Гимназијски цртеж Милоша Црњанског
Lyceum-time drawing by Miloš Crnjanski

Милош Црњански као матурант, Темишвар, 1912. година
Miloš Crnjanski as lyceum graduate, Timișoara, 1912

Пише „поетичну комедију“ под називом *Маска*, прелази затим на студије филозофије и историје и често посећује чувене бечке музеје и галерије. Читао је књиге на грчком и латинском, мађарском, немачком и италијанском језику, док је руске писце читао у преводу на српски језик (касније је овладао руским, шпанским, португалским и енглеским језиком).

Crnjanski then wrote the “poetic comedy” entitled *The Mask* (Maska), switched to the studies of philosophy and history, and frequented the famed Viennese museums and galleries. He read books in Greek, Latin, Hungarian, German and Italian; as to the Russian authors, he read them in Serbian translations. Later, he also mastered Russian, Spanish, Portuguese and English.

Индекс Милоша Црњанског са Бечког универзитета, 1913. година

Miloš Crnjanski's student book from the University of Vienna, 1913

У Бечу је Црњански учествовао у демонстрацијама и окупљањима преко студентског удружења *Зора*, а на вест о атентату Гаврила Принципа на аустријског престолонаследника и његову жену, сви они у Аустрији, и у читавој Европи, били су подједнако сумњиви и повезани „печатом убиства“ јаче „него црквом, традицијом или крвљу“. Аустро-Угарска објављује рат Србији. Црњански је доживео одмазду аустријских власти због Принципових револверских хитаца у Сарајеву, али уместо тамничког одећа обукли су му униформу аустријског војника и послали га на галицијски фронт да јуриша на Русе.

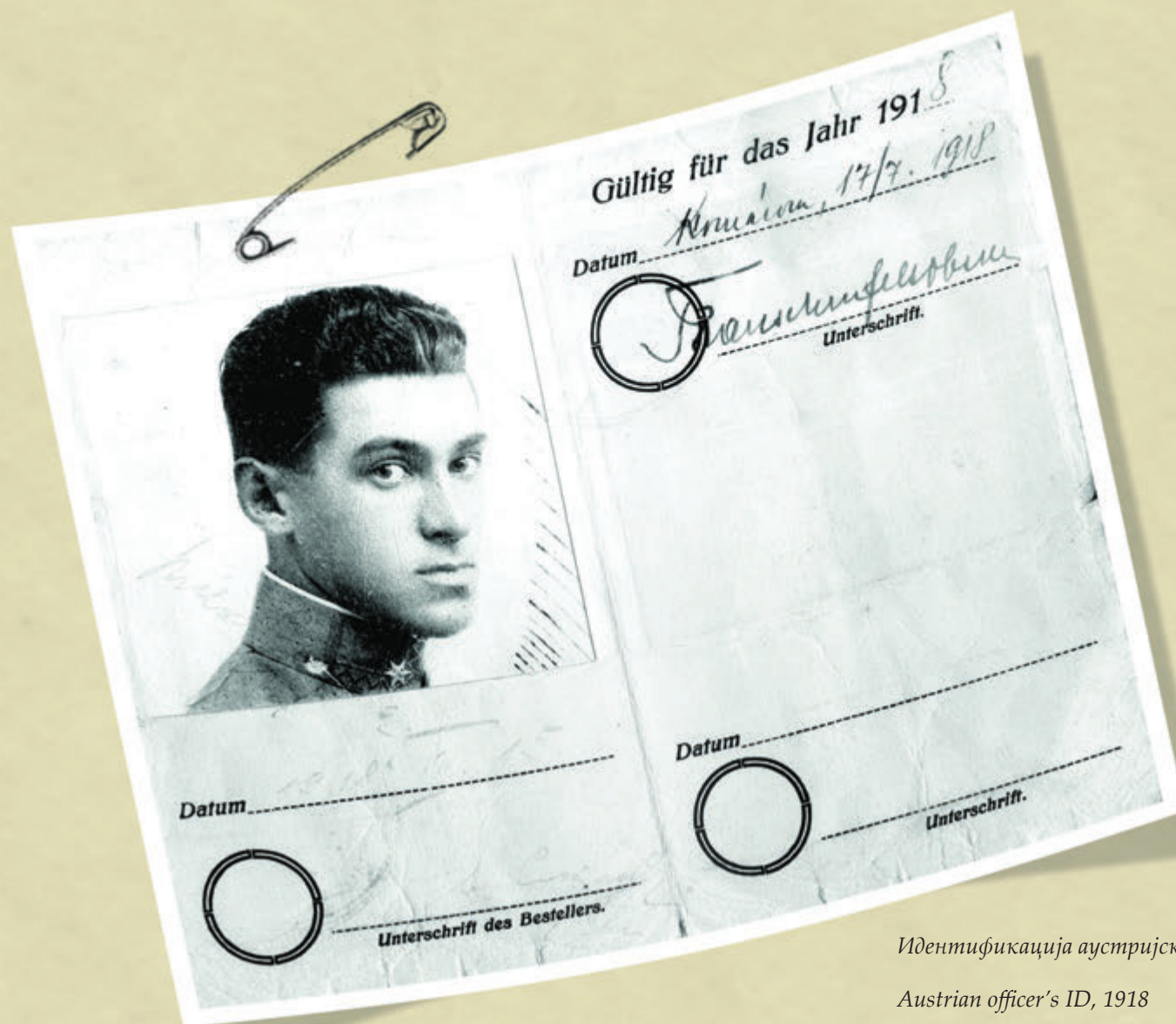
In Vienna, Crnjanski took part in protests and gatherings organized by the Zora (*'Dawn'*) Student Society. When the news came on Gavrilo Princip's assassination of the Austrian heir to the throne and his wife, all of the Serbian students in Austria, and all over Europe, became equally suspicious and related mutually through the "murder seal" more strongly than through their "church, tradition or blood". Austro-Hungary declared war on Serbia. Crnjanski was vengefully targeted by the authorities owing to Princip's revolver shots in Sarajevo, but instead of prison clothes he was dressed in the Austrian military uniform and sent out to the Galician Front to fight against the Russians.

Боравећи у Новом Саду уочи Првог светског рата увиђа да се град никад није радосније орио од песме него тада. Време је проводио на купалиштима на Дунаву, скачући у његову мутну воду због једне жене са којом је касније ухапшен у Сегедину. Теретило га је највише што је у цепу носио свилену мараму у српским националним бојама са сликом Скопља, а највише му је помогао што је говорио језик иследника. Полиција га је након саслушања упутила у Бечкерек (данашњи Зрењанин), у К und К регименту бр. 29 која је за њега била надлежна. Са батаљоном је провео неко време у месту Кукујевци, затим у Шиду, одакле је завршио у Вуковару у болници. Мајка Милоша Црњанског повлачи своје рођачке везе и њега пребацују у Ријеку, тачно на место где га Аустрија није хтела, у Академију ратне морнарице која је тада била претворена у болницу. Црњански проучава болеснике и болести, нарочито епилептичаре, са задатком да открива симуланте међу њима. Суочава се непрестано са осећањима страха, гађења и сажаљења према људима. Више није био онај Црњански који се у Бечу одрекао студија медицине, јер су биле повезане са неугодним мирисима. Враћа се на лето 1915. у пук у Бечкерек, одакле одлази у брда Галиције, и тамо се упознаје са страхотама бојишта. Овде је учествовао у маршевима, биткама и позадинским рововима, где је гледао болеснике, самосакаћења, читао писма и добијао пакете од мајке. Чита *Записе из мртвог дома* Достоевског и пише песме: једна од њих је *Серената*. „Нису, уосталом, слике битака које су најстрашније у успомени, него успомене животињске патње, троглодитског живота који смо водили“, писао је у *Коментарима* касније. Напоследку је одатле био премештен, опет на мајчину иницијативу, у Беч, у болницу манастира „Кћери божанске љубави“, код извесне тетке, католичке калуђерице, за коју није знао ни да постоји.

During his stay in Novi Sad on the eve of World War I, he realized that music had never resounded around the town that much. He would spend his leisure time on the Danube beaches, plunging into the river's thick waters because of a woman with whom he later got arrested in Szeged. The most incriminating circumstance was the fact that he had in his pocket a silk scarf in the Serbian national colours and a picture of Skopje; the good circumstance was his command of the interrogating officer's language. After interrogation, the police sent him to the town of Bečkerek (now Zrenjanin), 29th K und K Regiment holding jurisdiction over his case. He spent some time with his batallion in the Srem village of Kukujevci, then in Šid, to end this part of the story at the hospital in Vukovar. Miloš Crnjanski's mother resorted to her connections among relatives, so he got transferred to Rijeka and the very place Austria did not wish to see him at: the War Navy Academy just converted into a hospital. Crnjanski was observing the patients and their disorders, particularly epileptics, his assignment being to discover malingerers. He had to deal incessantly with his own feelings of fear, disgust and pity for others. He was no longer the Crnjanski who had in Vienna given up medical science because it involved unpleasant odours. In the summer of 1915, he went back to his regiment at Bečkerek, then to the mountains of Galicia where he witnessed the horrors of a battlefield. He experienced marches, battlefighting and the rear-echelon trenches, watching casualties and self-mutilations, reading letters and receiving parcels from his mother. He read *The House of the Dead* by Dostoevsky and wrote poems: one of these was "Serenade" ("Serenata"). "It is not the battle scenes that are the most terrible memories, but the reminiscences of the beastly suffering and troglodyte life we were living", he wrote later in the *Commentaries*. Finally, and again upon his mother's initiative, he was transferred to Vienna and the hospital of the Daughters of Divine Love Convent, to stay with an aunt, a Catholic nun he had never heard of before.

Милош Црњански у аустријској униформи 1914. године
Miloš Crnjanski wearing Austrian uniform, 1914

Идентификација аустријског официра 1918.

Austrian officer's ID, 1918

З а Беч те 1915. године каже да је био једна велика јавна кућа — „корупција, проституција, меланхолија, свуда.“ Поред дружења са својим некадашњим универзитетским друговима, Црњански се сусретао и излазио са мајчиним братом од стрица, мајором Костом Вујићем, који се тада налазио на положају ађутанта Врховног војног суда. Трајало је то до јесени 1916. године, када је премештен у Сегедин, иронијом случаја или уделом, како је Црњански писао, “комедијанта Буце”, недалеко од места где је 4. августа 1914. био ухапшен. Упућен је на рад у цивилство у Дирекцију државних железница у којој се налазила и тајна Команда војног транспорта, која је управљала ратним саобраћајем преко ратишта на Балкану и у Румунији. Песме које је писао за време ратовања слао је Јулију Бенешу, полонисти и уреднику загребачког *Савременика*. Имао је храбрости да под својим пуним именом, у униформи аустријског официра, за време рата, штампа антиратне песме и оне ће му до краја живота бити најдраже. Бенешу је упознао тек при свом одласку у Италију.

As to the Vienna of 1915, Crnjanski said it was a large-scale bordello: “corruption, prostitution, melancholy, everywhere”. Apart from socializing with his former fellow-students from the university, Crnjanski would often meet and go out with his mother’s patrilineal cousin, Major Kosta Vujić, the adjutant at the Supreme Court Martial. This was so until the autumn of 1916, when he was transferred to Szeged; ironically and by chance, or, as Crnjanski put it, “Buca the comedian”, to the place near the site where he had been arrested on August 4, 1914. He was assigned plain-clothes service at the State Railways Directorate which incorporated the Secret HQ of Military Transportation Service which governed the wartime transports across the Balkan war zones and in Romania. He wrote poems in wartime and sent them to Julije Benešić, Polonist and editor of Zagreb-based review *Savremenik* [‘The Contemporary’]. It is noteworthy that during the war, while wearing the uniform of an Austrian officer, he dared write anti-war poetry and sign it with his full name; the verse remained dearest to him as long as he lived. And it was only when traveling to Italy that he met Benešić in person.

Серената

Чуј, плаче Месец млад и жут.
Слушај ме, драга, последњи пут.

Умрећу, па кад се зажелиш мене,
не вичи име моје у смирај дана.
Слушај ветар са лишћа свелог, жутог.

Певаће ти: да сам ја љубио јесен,
а не твоје страсти, ни чланке твоје голе,
но стисак грања руменог увенулог.

А кад те за мнош срце заболи:
загри и љуби грану што вене.
Ах, нико нема части ни страсти,
ни пламена доста да мене воли:

Но само јабланови вити
и борови пусти поносити.

Но само јабланови вити
и борови пусти поносити.

Serenade

*Listen, it's the Moon, young and yellow, crying.
Listen to me, for the last time, my darling.*

*I'm to die, so when you feel like being mine,
do not call my name in twilight hour.
Hear the wind from the withered, yellow leaves.*

*It will sing to you: that I loved the autumn days
and not your passions or your ankles bare,
but the hug of withered purple boughs.*

*When your heart feels mournful ache:
embrace and kiss the shrivelled bough.
For nobody has the virtue or flame enough
or passion to love me for my own sake.*

*Just the slender poplars high
and the prideful pines will sigh.*

*Just the slender poplars high
and the prideful pines will sigh.*

Лирика Итаке, Театар поезије, Београд, 1972.
The Lyrics of Ithaca, Teatar poezije, Belgrade, 1972

Затим Фиоренца и тераса, где је Микеланђело зидао утврђење, на
брзу руку, бранећи своје радно место.
Види се кубе Брунелескија, а у позадини брда Фијезоле.
При огради стоји моја жена, у путничком капуту,
а погнула је своју главу.

Код Хиперборејаца, књ. 2, Београд 1966.

Then there was Florence and the terrace whereon Michelangelo hurriedly
built his fortification, defending his work space.
One can see Brunelleschi's Dome, and the hills of Fiesole in the background.
My wife is standing by the parapet, wearing a travelling coat,
her head bowed.

With the Hyperboreans, Vol. 2, Belgrade, 1966

Вида Црњански у Фиренци, 1939.

Vida Crnjanski in Florence, 1939

У Београду је за то време решено да се у српску војску ипак позову и приме аустријски бивши официри, односно да буду део резерве. Црњанског су свуда тражили, али га нису нашли, па су га прогласили за војног бегунца. Он за то сазнаје од своје матере, одазива се на позив, али у Београд стиже тек након три месеца које је провео у Италији. У Риму је био у посети код Иве Андрића, тадашњег секретара југословенске амбасаде у Ватикану, а затим је са њим отишао у Фиренцу, где му се придружила Вида са којом се настанио у Фијезолу крај Фиренце, месту у којем ће настати поема *Стражилово*. Из Италије иде на Хвар, где посећује Сиба Миличића и Петра Добровића, а са Хвара одлази у Београд, па у Дубровник где се верио са Видом Ружић. Своју веридбу објавио је у листу *Политика*.

Meanwhile, a decision was passed in Belgrade that former Austrian officers should be called on and admitted to the Serbian army force as reserves. Crnjanski was sought for, unsuccessfully though, then declared a deserter. He learned of the fact through his mother, responded to the call, but arrived in Belgrade as late as after the three months spent in Italy. In Rome, he visited Ivo Andrić, then Secretary of Yugoslav Embassy to the Holy See; they went to Florence together, and Crnjanski was joined by Vida there. They found accomodation in Fiesole near Florence, the town in which the poem *Stražilovo* was born. From Italy, the author went to the island of Hvar, visiting Sibe Miličić and Petar Dobrović, and from there proceeded to Belgrade. There followed some days in Dubrovnik, where he got engaged to Vida Ružić. A notice on the engagement was published in Belgrade's daily *Politika*.

Разгледница Панчева са почетка 20. века

Early 20th-century postcard of Pančevo

У Београду се, октобра месеца 1921, жени Видосавом Ружић. Брачни пар се настанује у Панчеву јер је Црњански постављен за привременог предметног учитеља у панчевачкој гимназији, али не остаје дуже од једне године. Професорски посао му овде баш није пријао: предаје српски језик, историју, географију и гимнастику која је замењена разредним старешинством. Често се дописује са Андрићем. Ферије проводи на мору, у Херцег Новом, јер му је препоручен опоравак због пронађеног катара на плућима, а са мора одлази у Румунију, у бању. Исте године, 1922, завршава студије на Филозофском факултету у Београду, а указом од 30. октобра постављен је за суплента Четврте гимназије у Београду, где добија само часове француског језика и географије.

Back in Belgrade, he married Vidosava Ružić in October, 1921. The couple settled in Pančevo, for Crnjanski was appointed short-term substitute teacher for some subjects at the municipal grammar school, but did not stay there longer than a single year. Teaching did not make him content: he taught Serbian Language, History, Geography and Gymnastics – the latter was substituted with the role of a form tutor. He often exchanged letters with Ivo Andrić. During the summer holidays, he was on the sea coast, at Herceg Novi, as recovery in such climate was recommended to him after catarrh had been diagnosed. From the seaside, he went to a spa in Romania. In the same year, 1922, he completed his studies at the Faculty of Philosophy in Belgrade, and by decree of October 30 got the post of substitute teacher at the Fourth Grammar School in Belgrade, his only subjects being French and Geography.

Одмах при улазу у неосвојиву Боку, из некад страшних утврђења ђенерала Мамуле што се као стене издижу из мора, Херцег Нови губи се у вртovima. Ова варош, из чијих зидина цветају неранце и лимунови, нова је још, мада је грађена седам година пре Косова, од краља Твртка I и његова синовца херцег Стјепана Косаче.

...
У вароши се пење, и сада, између старих бедема, високо под тврђаву, у којој има старих, арапских натписа. Варош је пуна руменог воћа и палми.

У пазарне дане, трг херцег-новски лепши је од свих јужних тргова. Воће мирише градом и стасити људи, у старој ношњи, силазе са својих стена. Позе и покрети тих људи, кошчатих и високих, разведре душу. Лепота телесна нашега народа, негде је у срцу државе, дуж Херцеговине, дуж Дрине. Нема јој равне у свету.

...
У Горскоме Венцу има четири лепа стиха о тој вароши:

Нови граде, сједиш на крај мора
и валове бројиш низ пучину
како старац на камен сједећи
што набраја своје бројанице.

"Крф, плава гробница", Сабрана дела,
књ. 2, Београд 1930.

Right at the entrance into the unconquerable Gulf, behind the awesome General Mamula's fortifications that rise, cliff-like, out of the sea, Herceg Novi is disappearing in its gardens. This town, from whose walls oranges and lemons bloom, is still new, though built seven years before the Kosovo battle, by King Tvrtko I and his nephew Herceg Stjepan Kosača.

...
One still has to climb the town's streets, between the old walls, high up to the foot of the fortress, where one finds ancient Arabic inscriptions. The town abounds in ruddy fruits and palm-trees.

On market days, the square of Herceg Novi is more beautiful than any other square in the South. Fruit smells all over the town, and statuesque people, wearing the costumes of old, descend from their rocks. The bearing and movements of those people, bony and tall, lighten up one's soul. The corporeal beauty of our folk lies someplace in the heart of the country, across Herzegovina, along the Drina. It is unparalleled worldwide.

...
In The Mountain Wreath [by P. Petrović Njegoš] there are four fine lines about the beautiful town:

O New City, sitting by the sea
you count the waves down the open seas
like an old man seated on a rock
counting his rosary.

"Corfu, blue crypt", Collected Works, Vol. 2,
Belgrade, 1930

Манастир Савина крај Херцег Новог, из књиге
Бока Которска, Београд 1928.

The Monastery of Savina near Herceg Novi, from the
book Boka Kotorska, Belgrade, 1928

*Ja немам пријатеља... којима бих
читао своје песме или поверавао своје
књижевне намере. Чак и моја жена,
која ме је пратила свуда на мојим
путовањима, у Бретању, Италију
и тако даље, има једну комплетну,
потпуну иронију према књижевности
и књижевном животу. И баш зато је
она једина која примећује шта радим
и која осети и како треба да радим.
А најлепша црта те даме је та, да
она о томе не говори по друштвима и
монденским скуповима.*

Испунио сам своју
судбину, Београд 1992.

*I have no friends... to whom I could read
my poems or confide my literary intent.
Even my wife, who has accompanied me
everywhere on my journeys, to Bretagne,
Italy and so on, has a totally, fully ironic
stance to literature and literary life. And
it is for this very reason that she is the sole
person noticing what I am doing and who
also feels in what way I should be working.
And the most wonderful trait of the lady
is that she never talks about that on social
occasions and with the smart set.*

I Have Fulfilled My Destiny,
Belgrade, 1992

Милош Црњански крајем двадесетих година 20. века
Miloš Crnjanski in late 1920's

Видосава Црњански
Vidosava Crnjanski

Године 1939. Црњанском умире мајка, што га је потресло, јер у предсмртним тренуцима није могао бити поред ње, нити је могао доћи на сахрану. Креће се у високим италијанским и дипломатским круговима, проучава италијанску културу, књижевност и уметност и у то време настају зачеци књига *Код Хиперборејаца* и *Књиге о Микеланђелу*. Рат је у Европи и њему у Рим стижу последња писма далеких љубави.

In the year 1939, Crnjanski's mother passed away, and he was upset by the circumstances: neither could he be with her toward the fatal day, nor was he able to attend the funeral. His social milieu were high circles of Italians and diplomats, and he indulged in studying the Italian culture, literature and art. It was then that the kernels of the books *With the Hyperboreans* (*Kod Hiperborejaca*) and *A Book on Michelangelo* (*Knjiga o Mikelandelu*) came into being. The war broke out in Europe, and the last letters of his faraway loves came to him in Rome.

Пишчева мајка Марина у позним годинама

The author's mother Marina at an old age

Возачка дозвола издата у Риму 1933.

Driving licence issued in Rome in 1933

Милош Црњански на Бледу, 1940.

Miloš Crnjanski at Lake Bled, 1940

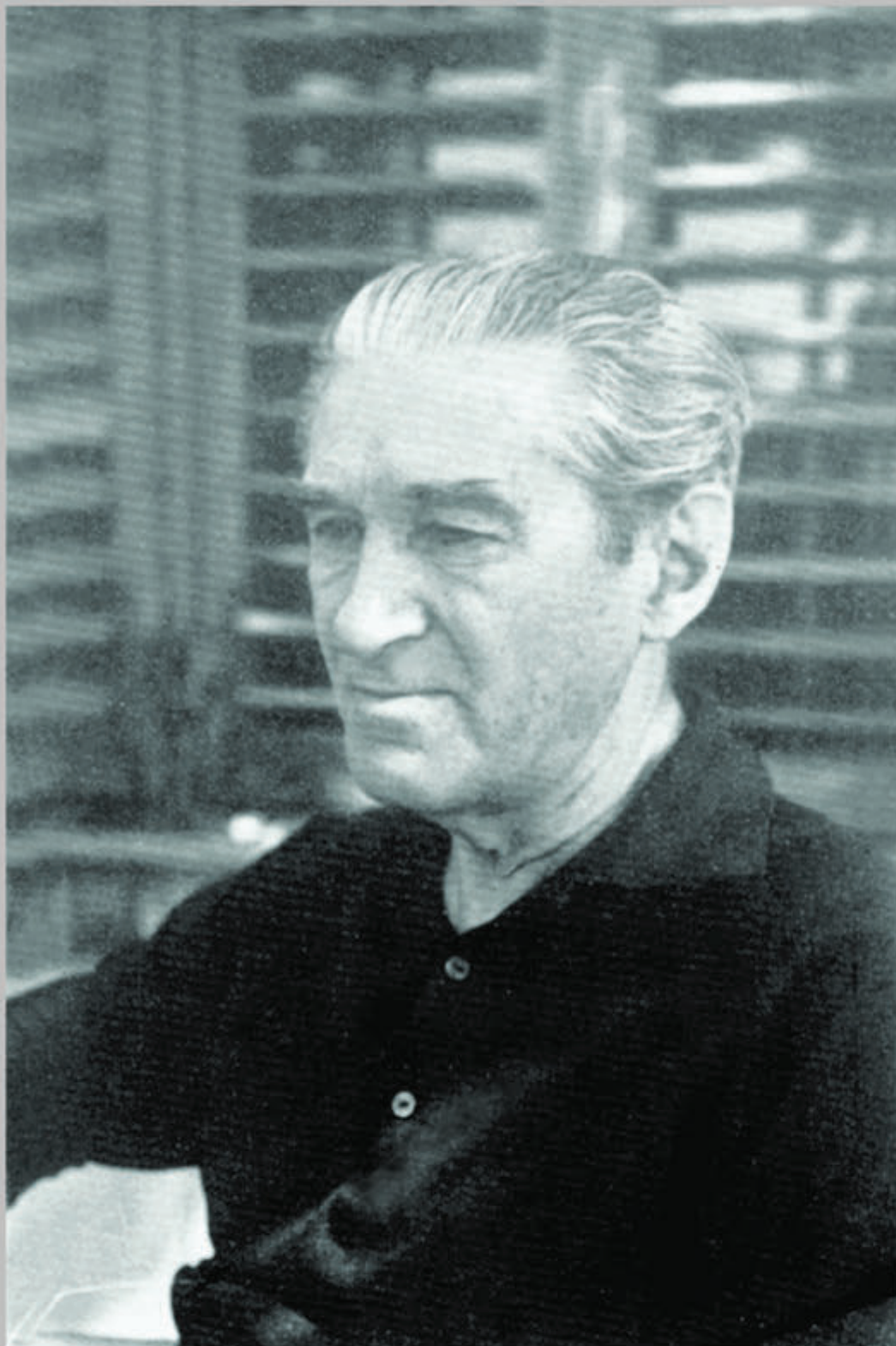
Са Танасијем Младеновићем у Лондону
With Tanasije Mladenović, in London

Године 1964, на питање шта је главна одлика његовог стваралаштва, одговара: „Национални осећај пре свега, као и код целе моје генерације. Љубав према свом, не баш сретном народу. Љубав према нашој заосталој књижевности. Та љубав није никаква заостала заслуга. Она је просто последица мог рођења на северној граници, крајњој граници нашег народа. То је имало за последицу претерани осећај национализма. Ја тиме тумачим пред самим собом скоро све што сам радио, писао, претрпео, до завршетка године 1934.“ О боравку у туђини каже да писац „као Антеј постаје снажнији само кад додирне своју земљу. Херкул је иностранство. У туђини се губи воља за радом, туђина увек смањује остварену количину рада. Има изузетака разуме се. То су камелеони. А камелеони су многобројни у нашем времену. ... Значи само да се велики писац рађа и цвета само у свом родном крају...”

Из штампе излази антологија Предрага Палавестре *Српска и хрватска поезија двадестог века* и у њој *Ламент над Београдом*, док је Миодраг Павловић у своју *Антологију српског песништва* унео песме Црњанског „На улици” и „Привиђења”. Народном позоришту у Београду Црњански шаље нову драму *Тесла*, а издавачком предузећу „Просвета” рукопис своје нове књиге *Код Хиперборејаца*. Просвети и Стевану Раичковићу шаље *Стражилово*, *Србију* и *Ламент над Београдом* за нову књигу – *Три поеме*. У јесен 1964. године у Лондон долази Танасије Младеновић са задатком да Црњанског убеди да се врати у земљу, на шта је Црњански начелно и пристао.

Asked – in 1964 – to say what the main quality of his literary work was, Crnjanski answered: “The sense for the national, first and foremost, as it is with the whole of my generation. Love for one’s own, less fortunate, people. Love for our old-fashioned literature. That love is by no means an old-fashioned virtue. It is simply a result of my birth on the northern boundary, the farthest boundary of our nation. The effect of that is an excessive sense of nationalism. It is that by which I interpret – to myself – nearly all of what I was doing, writing, suffering, until the end of the year 1934.” About his life abroad, he said that a writer, “like Antaeus, gains strength only as long as he is in contact with his soil. Hercules is a foreign country. Abroad, one loses will to work, strange world always reduces the quantity of one’s output. There are exceptions, naturally. Those are chameleons. And chameleons are many in our time. ...It means that a great writer can only be born and blossom in his native land...”

Predrag Palavestra’s anthology *Twentieth-Century Serbian and Croatian Verse (Srpska i hrvatska poezija dvadesetog veka)* followed, which included “Lament for Belgrade”, while Crnjanski’s poems “In the Street” and “Apparitions” (“Na ulici”, “Prividjenja”) were entered in *An Anthology of the Serbian Poetry (Antologija srpskog pesništva)* by Miodrag Pavlović. Crnjanski sent his new play, *Tesla*, to the National Theatre in Belgrade, and the manuscript of his new book, *With the Hyperboreans (Kod Hiperborejaca)*, to the “Prosveta” Publishing Company. To “Prosveta” and poet Stevan Raičković he sent “*Stražilovo*” and “*Lament for Belgrade*” for another new book, *Three Long Poems (Tri poeme)*. In the autumn of 1964, Tanasije Mladenović arrived in London with the task to persuade Crnjanski to return to his native country, and Crnjanski agreed – in principle.

*Милош Црњански у Опатији 1965.
Miloš Crnjanski in Opatija, in 1965*

*Било је сеоба и биће их вечно, али живети у
својој земљи је логично, ма какав то живот
био. У туђини није.*

Роман о Лондону, 1971.

*There have been migrations, and will be for
ever, but to live in one's own country is logical,
whatever the life may be like. Abroad, it is not.*

A Novel about London, 1971

Амбасадор Срђа Прица, Црњански, Славка Ранковић, Александар Ранковић, Вукица Прица, Слободан Ранковић и Н.Н. Фотографију је снимио Мирослав-Мића Ранковић.

Ambassador Srdja Prica, Crnjanski, Slavka Ranković, Aleksandar Ranković, Vukica Prica, Slobodan Ranković and an unidentified person. The photo was taken by Miroslav-Mića Ranković

После четврт века странствовања, Милош Црњански креће крајем јула 1965. године у домовину. На путу за Београд застао је прво у Трсту, где га је дочекао брачни пар Прица, а затим остаје у Опатији, где се састаје са Александром Ранковићем. Његовом доласку посредовао је југословенски амбасадор у Лондону Срђа Прица, а Црњанском и његовој жени гарантован је трособан стан, као и трошкови боравка у хотелу *Ексцелзиор* у Београду до усељења. Након доласка обилази Београд и друге градове, даје интервјуе по редакцијама и објављује рукописе настале у емиграцији. Излазе књиге *Лирика, проза, есеји, Србија, Сеобе, Ламент над Београдом* и *Три поеме*. Обе књиге *Сеоба* излазе на мађарском, у преводу Золтана Чуке. Ради на новој књизи о Микеланђелу.

After a quarter of a century in exile, Miloš Crnjanski departed for his homeland in late July of 1965. On the journey to Belgrade, he made a stop at Trieste first, where the Prica couple welcomed him, then stayed a while at Opatija, where he met Aleksandar Ranković. Yugoslav Ambassador to London Srdja Prica was a intermediary in the homecoming enterprise, whereby a three-room flat was guaranteed to Crnjanski and his wife, as well as the expenditures of their stay at *Ekscelzior* Hotel in Belgrade until the move-in. Having arrived, the author went around the city, then visited other towns, gave interviews for a number of periodicals and published the manuscripts written earlier, in exile. The books that came out included *Lyric Verse, Fiction, Essays (Lirika, proza, eseji), Serbia, Migrations, Lament for Belgrade and Three Poems*. The two books of *Migrations* were both published in Hungarian (translation by Zoltán Csuka). Crnjanski focused on a new book about Michelangelo.

МИЛОШ ЦРЊАНСКИ
1893 - 1977
КЊИЖЕВНИК

СЛОБОДА МАРКОВИЋ
ПЕЊИЧ
1928 - 1990

МИОДРАГ БУЧАТОВИЋ
КЊИЖЕВНИК
1930 - 1991

СТОЈАН БЕЛИ
СЛИКАР АКАДЕМИК
1925 - 1992

Гроб Милоша Црњанског у Алеји великана на Новом гробљу у Београду
Miloš Crnjanski's grave in the Alley of Distinguished Citizens, at Belgrade's New Cemetery

ВИДОСАВА ЦРЊАНСКИ
1894-1973
ПРАГОСЛАВ РУЖИЋ
ДИПЛОМАРАТИ ИНЖЕЊЕР
1901-1989
ЗАГОРКА ЛУЧИЋ
1905-1992
ДЕСАНКА РУЖИЋ
1912-2003

ДОБРОСАВ М. РУЖИЋ
ДРЖАВНИ САВЕТНИК
* 23/III 1854. † 14/X 1918.

ЈОВАН РУЖИЋ
ДРЖАВНИ САВЕТНИК
1894-1973
КРИСТИНА РУЖИЋ
1911-2000

Гроб Видосаве Црњански у породичној гробници Ружића на Новом гробљу у Београду
Vidosava Crnjanski's grave at the Rужић family tomb, Belgrade's New Cemetery

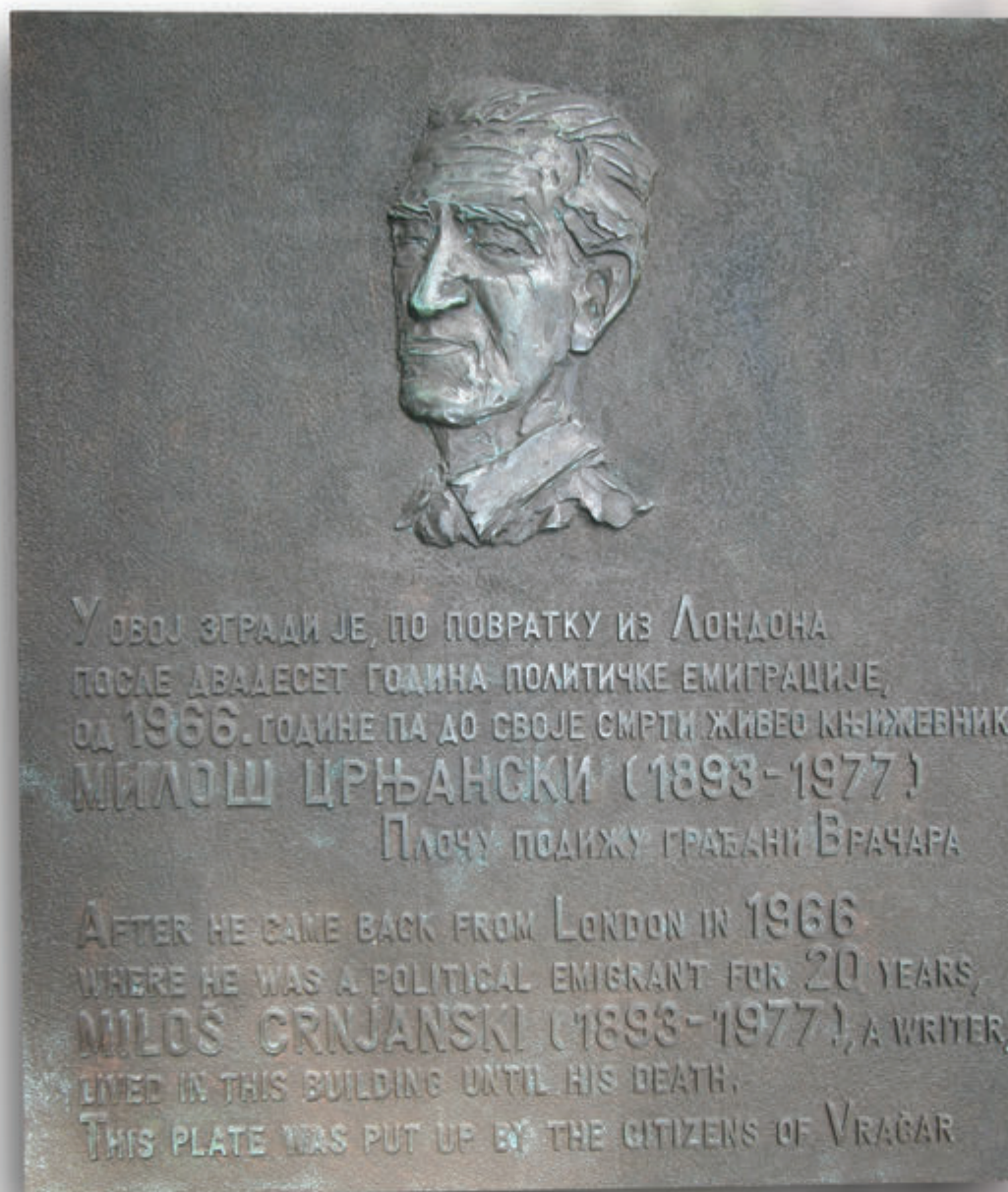
[illegible][illegible]

...the
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

Bureau of Census Statistics

Изложба о Милошу Црњанском у
Народној библиотеци Србије, Београд 1993.

Exhibition about Miloš Crnjanski, National Library of Serbia, Belgrade, 1993

Спомен-обележје у Макензијевој 81 (Београд) где је Милош Црњански са супругом живео по повратку из емиграције

Plaque on the building at 81 Makenzijeva St., Belgrade, where Miloš Crnjanski and his wife lived after return from exile

Дринка Радовановић, Споменик Милошу Црњанском, бронзана биста је 1993. постављена на Калемегдану у Београду

Drinka Radovanović, Monument to Miloš Crnjanski, the bronze statue was mounted at Belgrade's Kalemegdan Park in 1993

МИЛОШ ЦРЉАНСКИ